

УДК 343.01:343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.27>

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ДЛЯ УСУНЕННЯ ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ (ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСВІДУ ІТАЛІЇ)

Бахуринська О.О.,
*кандидат юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-1470-5250
e-mail: bakhurinska@gmail.com*

Бахуринська О.О. Значення судової практики для усунення правової невизначеності кримінально-правових норм (дослідження досвіду Італії).

Регламентация у 2020 р. відповідальності за злочини, пов'язані зі встановленням та поширенням злочинного впливу, у статтях 255–255³ КК України викликало серйозну критику через недосконалість визначення окремих ключових юридичних ознак. Вносяться пропозиції щодо скасування кримінальної відповідальності за ці злочини. Науковці наголошують на порушенні принципу правової визначеності й на проблемах тлумачення положень КК України, пов'язаних із запровадженням категорії злочинного впливу і деяких похідних від нього понять. Вагомим засобом для вирішення проблем тлумачення положень закону шляхом роз'яснення правової норми у конкретних випадках є судова практика.

У статті на прикладі Італії досліджується питання значимості впливу судової практики на формування змісту понять та термінів, які вживаються у КК Італії 1930 р., а саме внеску прецедентного права Італії у визначення поняття «злочинне об'єднання мафіозного типу» та роз'яснення елементів «мафіозного методу» злочинного впливу. Законодавче визначення поняття незаконного об'єднання мафіозного типу в італійській правовій системі наразі міститься у ст. 416-bis Кримінального кодексу Італії 1930 р. в редакції Законів 1982 та 2008 рр. Поточний текст є результатом законодавчих реформ, які відбулися на основі інтерпретаційної діяльності судів щодо надання роз'яснення правового значення виразу «об'єднання мафіозного типу». Дослідження продемонструвало: вплив практики Касаційного Суду Італії виявився важливим для формулювання законодавчих положень ст. 416-bis Кримінального кодексу, а також для розуміння базових складових елементів поняття «об'єднання мафіозного типу», зокрема таких, як використання залякування, що впливає з членства в об'єднанні, і, як наслідок, виникаючого стану підкорення та мовчання. Ці ознаки становлять сутність так званого «мафіозного методу» злочинного впливу, який відрізняє незаконне об'єднання мафіозного типу від злочинної організації загального типу (ст. 416 Кримінального кодексу Італії).

Наголошено, що й проблему змісту ознак злочинів, перебачених статтями 255–255³ КК України, необхідно розв'язувати не скасуванням відповідальності за них, а шляхом раціонального врахування правових позицій Верховного Суду, оскільки вони визначають межі застосування кримінального законодавства та усувають правову невизначеність.

Ключові слова: правова визначеність, кримінальне законодавство, судова практика, кримінальне правопорушення, організована злочинність, злочинна організація, злочинний вплив, злочинна організація мафіозного типу, Кримінальний кодекс Італії.

Bakhurynska O.O. The importance of case law for eliminating legal uncertainty in criminal law norms (study of the Italian experience).

The establishment in 2020 of liability for crimes related to the establishment and spread of criminal influence in Articles 255–255³ of the Criminal Code of Ukraine has caused serious criticism due to

the imperfect definition of certain key legal features. Proposals to abolish criminal liability for these crimes are being made. Scientists emphasize the violation of the requirements of legal certainty and the problems of interpreting the norms of the Criminal Code of Ukraine related to the introduction of the «criminal influence» category and some concepts derived from it. The judicial practice is a powerful means of resolving problems of interpretation of legal provisions by clarifying legal norms in specific cases.

The article uses the example of Italy to examine the importance of the influence of Case law on the formation of the content of concepts and terms used in the Criminal Code of Italy, 1930, namely the contribution of Italian case law to the definition of the concept of «mafia-type criminal association» and the clarification of the elements of the «mafia method» of criminal influence. The definition of the concept of mafia-type unlawful association in the Italian legal system is currently given in Article 416-bis of the Criminal Code of Italy, 1930, as amended by the Laws of 1982 and 2008. The current text is the result of legislative reforms that took place on the basis of the interpretive work of the courts to clarify the legal meaning of the term «mafia-type association». The study demonstrated: the influence of the jurisprudence within the Court of Cassation of Italy has proven to be significant for the formulation of the legislative provisions of Article 416-bis of the Criminal Code, as well as for understanding the constituent elements of the concept of «mafia-type association», in particular, such as the power of intimidation stemming from the bonds of the association, and the resulting conditions of submission and silence. These features constitute the essence of the so-called «mafia method» of criminal influence, which distinguishes an illegal mafia-type association from a general-type criminal organization (Article 416 of the Criminal Code of Italy). It is emphasized that the problem of the content of the elements of crimes provided for in Articles 255–255-3 of the Criminal Code of Ukraine should be resolved not by abolishing liability for them, but by rationally taking into account the legal positions of the Supreme Court, since they define the boundaries of criminal legislation application and eliminate legal uncertainty.

Key words: legal certainty, criminal law, case law, criminal offence, organized crime, criminal influence, criminal organisation, mafia-type criminal association, Criminal Code of Italy.

Постановка проблеми. На ознайомленні народних депутатів у комітеті ВРУ з питань правоохоронної діяльності перебуває проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законів щодо усунення правової невизначеності окремих складів кримінальних правопорушень (р.н.11277 від 20.05.2024 р.) (далі – законопроект 11277) [1]. В частині змін до кримінального закону автори цього законопроекту пропонують повернутися, по суті, до попередньої редакції ст. 255 КК України, скасувавши кримінальну відповідальність за створення злочинної спільноти (ч. 4 ст. 255 чинного КК України), а також виключити ч. 5 цієї статті, яка наразі передбачає відповідальність такого спеціального суб'єкта створення (керівництва або участі) злочинної організації чи створення (керівництва) злочинної спільноти, як особа, яка здійснює злочинний вплив або особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «злочодія в законі». Крім цього, у законопроекті запропоновано декриміналізувати злочини, передбачені статтями 255¹, 255², 255³ КК. На думку розробників, оскільки КК України не містить чітких визначень понять, які закріплені у статтях 255–255³, це призводить до правової невизначеності, спричиняє різнобічне тлумачення вжитих термінів, що, у свою чергу, ускладнює ефективне застосування відповідних кримінально-правових та кримінально-процесуальних норм на практиці, а також створює передумови для оскарження судових рішень у Європейському Суді з прав людини [2].

Безперечно, законопроект 11277 ще далекий від остаточного ухвалення, водночас він підкреслює, що гострота наукової дискусії з приводу доцільності змін до розділу IX Особливої частини КК України, внесених ЗУ № 671-IX від 04.06.2020 р., не спадає. Через відносно невеликий проміжок часу від прийняття цього закону, знову порушується питання про внесення змін до КК України щодо відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані зі створенням та функціонуванням злочинної організації та злочинної спільноти, та діяння, пов'язані зі злочинним впливом. Ймовірність перегляду чинної позиції законодавця уявляється невисокою, однак факт постановки питання про скасування новел, запроваджених у 2020 р., спонукає замислитися про наявність зауважених науковцями та практиками проблем нормативного та правозастосовного характеру.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню таких проблем присвячено чимало праць, серед яких варто назвати сучасні доробки А. Вознюка, О. Дудорова, Р. Мовчана, С. Чернявського, О. Кваші, А. Нікітіна, О. Околіта, К. Юртаєвої, Р. Якимовича, Т. Шевченко та багатьох інших правників. А. Вознюк, виражаючи загальну тенденцію в оцінці зазначених законодавчих ініціатив 2020 р., зазначає, що нові положення, спрямовані на протидію суб'єктам, які займають вище становище у злочинній ієрархії, є складними для застосування, частково неоднозначними і дискусійними [3, с. 51]. У цьому контексті обґрунтованими є зауваження щодо серйозних недоліків сформульованих законодавцем численних понять, більшість з яких є оцінними, а окремі з них – жаргонізмами. Насамперед, це стосується понять «злочинна спільнота», «злочинний вплив», «суб'єкт підвищеного злочинного впливу», «злодій в законі», «авторитет, особисті якості чи можливості», «інший вплив на злочинну діяльність». Аналізуючи критику фахівцями концепції злочинного впливу, А. Нікітін, зокрема, наголошує на суттєвій невизначеності формулювань нових кримінально-правових норм, які, з однієї сторони, є значною мірою неконкретизованими, з іншої – подібними до визначення інших кримінально-правових категорій (у першу чергу співучасті), що порушує таким чином принцип правової визначеності [4, с. 230].

Загальновідомо, що юридичні тексти нормативно-правових актів не завжди відповідають вимогам таких елементів принципу правової визначеності, як чіткість, точність, зрозумілість і передбачуваність. Тому у забезпеченні правової визначеності значима роль належить діяльності судів, які належною практикою можуть сприяти досягненню більшого ступеня визначеності, ніж навіть досконале з юридико-технічної точки зору законодавство [5, с. 190–192]. ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на недосконалість чинного законодавства, в т.ч. й України, і необхідність дотримуватися принципу правової визначеності. У своїй практиці Суд визнав, що, як би чітко не було нормативне положення сформульоване, у будь-якій галузі права, включно з кримінальним, існуватиме неминучий елемент судового тлумачення. Завжди існуватиме потреба у роз'ясненні нечітких норм або тих, що потребують пристосування до обставин, що змінюються. З іншого боку, хоча визначеність є вкрай необхідною, вона може спричиняти надмірну жорсткість, а закон повинен бути здатним встигати за мінливими обставинами. Відповідно, багато законів сформульовані у термінах, що тією чи іншою мірою є нечіткими, і тлумачення й застосування яких є питанням практики (*«Веренцов проти України»*, рішення від 11 квітня 2013, п. 64-65) *«Rekvényi v. Hungary»* judgment of 20 May 1999, para. 34; *«Kokkinakis v. Greece»* judgment of 25 May 1999, para. 40).

У дисертаційному дослідженні проблем кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, А. Нікітін, на основі аналізу положень ст.ст. 255¹, 255², 255³ КК України, а також стану слідчої та судової практики їх застосування, стверджує, що вони можуть бути визнані такими, що не відповідають вимогам ст. 7 ЄКПЛ до якості кримінального закону. Головними перешкодами у цьому називаються численні вади відповідних законодавчих понять та конструкцій складів кримінальних правопорушень, а також відсутність узгодженої судової практики [4, с. 234–236].

Мета статті полягає в тому, щоб на прикладі Італії дослідити питання значимості впливу судової практики на формування змісту понять та термінів, які вживаються у КК Італії 1930 р., а саме внеску прецедентного права Італії у визначення поняття «злочинне об'єднання мафіозного типу» та роз'яснення елементів «мафіозного методу» злочинного впливу.

Виклад основного матеріалу. Одним з проблемних аспектів кримінального законодавства Італії, в розвитку якого суттєво посприяла судова практика, є криміналізація участі в організації мафіозного типу, її створення, керівництва нею та сприяння їй (ст. 416-bis КК). У § 3 цієї статті міститься визначення поняття «об'єднання мафіозного типу», під яким розуміється злочинне об'єднання, учасники якого використовують залякування та стан підкорення й мовчання, що впливають з їх членства в організації, для вчинення злочинів, отримання прямим чи непрямым шляхом управління чи іншого контролю за економічною діяльністю, концесіями, ліцензіями, контрактами та державними послугами, з метою отримання незаконних прибутків або переваг для себе або інших осіб, а також для впливу на вільне волевиявлення та отримання голосів на свою користь або користь інших осіб під час виборів. Положення цієї статті також поширюються на Каморру, Ндрангету та інші організації, незалежно від їхньої місцевої назви, включаючи закордонні, які, використовуючи спосіб залякування, переслідують цілі, що відповідають цілям організацій мафіозного типу (§ 8 ст. 416-bis) [6].

Чинна редакція ст. 416-bis KK Італії стала результатом змін до законодавства у 1982 р. Втім, як зазначають фахівці, «коріння злочину мафіозного об'єднання почало розвиватися задовго до прийняття Закону № 646/1982», і це виявило недосконалість існуючих нормативних інструментів. Хоча злочинна діяльність мафії впливала на країну протягом тривалого часу, первісна версія KK Італії 1930 р. не містила жодного прямого посилання власне на мафію. Це не означає, що до запровадження ст. 416-bis KK участь у організаціях мафіозного типу залишалася безкарною. Теоретики та практики закликали включити такі організації до сфери застосування положень ст. 416 KK «Об'єднання з метою вчинення злочину», яка застосовується, коли «три або більше осіб об'єднуються для вчинення більше одного злочину». Незважаючи на численну судову практику застосування ст. 416 KK, її положення виявилися недостатніми для ефективної боротьби з поширенням мафіозної злочинної діяльності, особливо в деяких районах країни [7, с. 2]. Причинами такої неефективності, зокрема, називалося те, що незалежно від законного чи незаконного характеру цілей, типова для організацій мафіозного типу здатність до залякування часто робить використання погроз і насильства непотрібним, відповідно, злочинна діяльність здійснюється «в тіні» і тому її неможливо відстежити. Враховуючи складність доказування, особливо у випадках, коли мафіозні об'єднання та їх окремі учасники мають законні цілі діяльності, італійські суди, щоб подолати перешкоди у збиранні доказів, в багатьох випадках автоматично припускали існування особливої «*mens rea*», як тільки була доведена сама приналежність особи до мафіозного злочинного об'єднання [7, с. 3].

Таким чином, багатьма італійськими дослідниками законодавства про кримінальну відповідальність організацій мафіозного типу та практики його застосування (зокрема, Ч. Гранді, Р.М. Спаранья, К. Вісконті, Д. Кардамоне, Дж. Туроне, Т. Гьєріні) підкреслюється, що відсутність законодавчого визначення поняття «об'єднання мафіозного типу» спонукала суди до самостійного встановлення та тлумачення його ознак, особливо у світлі застосування Закону № 575 від 31 травня 1965 р. «Положення проти мафії». Цим законом, серед іншого, встановлювалися запобіжні заходи «особливого нагляду», спрямовані на осіб, підозрюваних у приналежності до мафіозних об'єднань [8, с. 7-8]. І саме на основі сформованої судової практики італійський законодавець згодом сформулював визначення такого злочинного об'єднання у чинній редакції ст. 416-bis KK. Як влучно зазначив Т. Гьєріні, «мовчанням законодавця ми завдячуємо герменевтичній діяльності Касаційного Суду» [8, с.8], яскравим прикладом інтерпретаційної діяльності якого називається рішення № 1709 від 12.11.1974 р., згідно з яким об'єднанням мафіозного типу визнавалося будь-яке угруповання осіб, які мають на меті отримати або утримувати контроль над територіями, групами людей або економічною діяльністю шляхом систематичного залякування та проникнення своїх членів таким чином, щоб створити стан підкорення та мовчання, що робить каральне втручання держави або неможливим, або надзвичайно складним [7, с. 4].

Запроваджена у 1982 р. ст. 416-bis KK Італії передбачила низку нових ознак як складових елементів злочину, які, своєю чергою, стали предметом тлумачення в італійській судовій практиці. Серед таких ознак, які є ключовими у аналізованому злочині і щодо тлумачення якої ведеться дискусія у професійних колах, – використання способу залякування (*forza di intimidazione*), а також умови підкорення (*di assoggettamento*) та мовчання (*di omerta*). У цих ознаках втілюється важлива відмінність між організацією мафіозного типу (згідно зі ст. 416-bis KK) та «загальною» злочинною організацією (згідно зі ст. 416 KK).

Ст. 416-bis KK Італії розглядає мафіозну організацію як особливий вид організованої злочинності з давньою історією насильства, що характеризується дуже своєрідною силою залякування та глибоко вкоріненим кодексом мовчання. Таким чином, італійська правова система враховує, що така «історія» добре відома постраждалим громадянам і несе в собі загрозливий потенціал. Як результат, таке злочинне об'єднання може легко отримати незаконну вигоду, просто використовуючи страх людей, і, як правило, без необхідності вдаватися до подальших погроз. Звернення до цієї своєрідної сили залякування та відповідного кодексу мовчання становить так званий «мафіозний метод» як потужний інструмент злочинного впливу [9, с. 9].

З приводу застосування положення § 3 ст. 416-bis KK Італії у частині встановлення наявності «мафіозного методу» італійська судова практика неоднозначна. За традиційним підходом вважається обов'язковим у будь-якому випадку встановлювати об'єктивізацію «мафіозного методу» як відображення фактичного використання членами об'єднання погроз та насильства і, як наслідок, створення стану підкорення й мовчання. Коментуючи рішення Касаційного Суду № 19141 від

13.02.2006 р. у справі Bruzzaniti, Чиро Гранді зазначає, що оскільки мафіозні об'єднання «старого зразка», діючи у певному регіоні, завдяки залякуванню фактично здатні контролювати та експлуатувати всю територіальну громаду, судова практика виключає негайне застосування ст. 416-bis КК у випадках, коли група учасників мафіозної організації створює новий осередок у іншому регіоні, відмінному з тим, де було створене основне об'єднання, та починає використовувати насильство й погрози для здійснення злочинної діяльності. У такому разі дане положення КК застосовуватиметься лише через певний період часу, коли така група здобуде достатню «кримінальну репутацію», щоб мати змогу застосовувати «мафіозний метод» і на новій території [7, с. 7].

Однак за іншим підходом для застосування даної статті достатнім є доказ того, що об'єднання має визначені у КК ознаки мафіозного безпосередньо на «внутрішньому» організаційному рівні, в т.ч. й коли злочинна група діє в районах з нетрадиційним «мафіозним корінням» [10]. Як констатують дослідники, у деяких рішеннях Касаційний Суд застосовував ст. 416-bis КК Італії до членів новоствореного осередку мафіозного об'єднання навіть без доказів існування реального примусу та залякування на новій території; достатньо було довести тісний зв'язок з «материнським» мафіозним об'єднанням. У контексті цього з'явився вираз «мовчазна (або тиха) мафія», який означає особливий прояв методу залякування, коли мафіозне об'єднання, окрім здійснення явних актів насильства та погроз, можуть також здійснювати вплив на громаду через непрямі, завуальовані погрози. Такі об'єднання, проявляючи себе «тихим» чином, користуються злочинною славою, набутою протягом багатьох років на територіях їхнього походження, що згодом поширюється на інші регіони країни і навіть за межі національних кордонів [11, с. 1]. Щодо злочину мафіозного об'єднання, насильство та погрози є способами реалізації методу залякування, але вони також можуть бути використані як потенційний та прихований інструмент. Цей метод може впливати із самого існування та репутації об'єднання. Умова підкорення та мовчання, нав'язана іншим учасникам, не обумовлена вчиненням фактичних актів примусу; вона головним чином залежить від злочинного престижу об'єднання, яке завдяки своїй негативній репутації та здатності погрожувати, в т.ч. символічно та опосередковано, сприймається як небезпечна, ефективна та авторитетна структура [7, с. 8].

Концепцію «мовчазної мафії» Касаційний Суд Італії неодноразово використав, зокрема, у слуханнях у процесах п'ємонтської та ломбардійської Ндрангети, коли встановлений асоціативний зв'язок локальних структур з головною злочинною організацією дозволив поширити на них її типову характеристику і визначити, що навіть при завуальованій формі прояву «мафіозного методу» або відсутності погроз з боку локальної структури взагалі, попередня злочинна діяльність мафіозної організації фактично передбачає суттєву територіальну та медійну впливовість, яка створює умови для поширення страху, підкорення та мовчання в громаді. В судовому процесі у справі т.зв. операції «Мінотавр», Суд додатково уточнив поняття «мовчазної мафії» та організаційного зв'язку між злочинними структурами Ндрангети [11, с. 8–15].

У рішенні № 31666 від 3 березня 2015 р. у справі «Bandiera та інші» щодо злочинної групи у процесі «Альба К'яра», Касаційний Суд зазначив, що необхідно розрізнити два різні кримінальні явища. Одна справа зіткнулася з новим злочинним об'єднанням, яке планує використовувати методи, характерні для «історичних мафій»; інша справа, якщо йдеться про оцінку простого відокремлення традиційної мафіозної організації, що перебуває у тісних стосунках залежності або, в будь-якому разі, у функціональному зв'язку з «материнською» компанією. У першому випадку, на думку суддів, важливо конкретно перевірити конститутивні ознаки злочину, передбаченого ст. 416-bis КК, і з'ясувати, чи нове злочинне утворення фактично використовувало «мафіозний метод», створюючи у соціальному оточенні стан підкорення та мовчання. Однак у другому випадку, якщо злочинна група являє собою територіальну «філію», сформовану поза традиційними територіальними межами головного мафіозного об'єднання, центр доказування має зміститися до основних ознак такої групи, і, перш за все, до її зв'язку з основною організацією, з урахуванням загрозливого впливу «слави» останньої на громаду. Така неоднозначна, диференційована позиція Суду, у т.ч. й у інших подібних рішеннях, критикується італійським науковцем К.Вісконті [10].

Застосування ст. 416-bis КК Італії навіть за відсутності насильницьких дій з боку злочинних об'єднань була підтверджена Касаційним Судом країни і у рішеннях (№№ 24535 та 24536 від 10.04.2015 р.) щодо незаконної діяльності із впливу на державне управління муніципалітету Риму (у т.зв. процесі «Мафія capitale»). Згідно з результатами попереднього розслідування, злочинна організація, використовуючи систематичний підкуп чиновників, отримала контроль над адміністративними процедурами державних закупівель, грантів та дозволів, пов'язаних з прибутковою

економічною діяльністю (збір сміття, прийом біженців, утримання громадських парків). Хоча захисники стверджували, що злочинна організація не скористалася характерним «мафіозним методом» впливу, на думку суддів, систематична корупція дозволила цьому об'єднанню впливати на рішення кількох державних установ у Римі без потреби вдаватися до насильства чи погроз; як наслідок, потенційні конкуренти та, загалом, усі особи, причетні до державних закупівель, перебували у стані підкорення, настільки поширеному і глибоко вкоріненому, що ніхто не наважувався стати в опозицію ні на політичному полі, ні в кримінальних чи адміністративних судах [7, с. 9].

За дослідженнями італійських правників, за останні роки судова практика Італії розширила тлумачення поняття «території», де мафіозне об'єднання застосовує свій метод залякування: зокрема, поняття «територія» може розглядатися не лише у географічному контексті, а й у соціальному. Відповідно, ст. 416-bis KK застосовується до певних злочинних об'єднань зарубіжного походження, які використовують мафіозні методи для контролю над групами нелегальних мігрантів, навіть якщо такі об'єднання не мають потенціалу залякувати та контролювати всю громаду, що проживає в географічному районі їхньої діяльності. Так, зокрема, у справі № 3519 від 18.10.2012 р. (справа Павлів Андрій та ін.) Касаційний Суд розглядав діяльність злочинної організації, що складалася з українців і займалася вимаганням грошей в українських водіїв мікроавтобусів з перевезення пасажирів та вантажів між містом Ріміні та Україною. У своєму рішенні Суд уточнив наявність характерного для мафії методу – окрім організаційних вимог до об'єднання (стабільність, розподіл завдань, наявність спільного фонду), у розглянутому випадку особливого значення набули тенденція об'єднання до розширення свого територіального впливу, насильницькі конфлікти з іншими закордонними угрупованнями для захисту території, а також зв'язок зі злочинною групою, що діє в Україні. Навіть у цьому випадку залякування поєднується з погрозами смертю не лише потерпілим від вимагання, а й їхнім родичам в Україні, з мовчанням про кошти, сплачені потерпілими, з відмовою від свідчень тощо. Таким чином, судова практика у справах стосовно злочинних організацій зарубіжного походження переконує, що у подібних випадках суди так само особливу увагу приділяють проявам «мафіозного методу», оскільки він не обов'язково є виключною особливістю великих традиційних або історичних мафіозних організацій, а також характерний для невеликих та/або «нових» злочинних об'єднань [11, с. 18-19].

Зрештою, з урахуванням судової практики, яка підтвердила відхід від «регіонального» підходу у боротьбі з мафією, до ст. 416-bis KK Італії Законом № 125 від 12.07.2008 р. і було включено § 8 щодо застосування положень цієї статті до будь-яких інших об'єднань, незалежно від їхніх місцевих назв, в т.ч. зарубіжних, які прагнуть досягти цілей, що відповідають цілям незаконних об'єднань мафіозного типу, використовуючи метод залякування [6].

При тлумаченні ознак злочину, передбаченого ст. 416-bis KK Італії, які характеризують «мафіозний метод» злочинного впливу, Касаційний Суд також приділяє ретельну увагу роз'ясненню понять «підкорення» та «мовчання», визначенню ознак участі у мафіозному об'єднанні та змісту цілей створення та діяльності злочинного об'єднання мафіозного типу, тощо.

Висновки. Як свідчить здійснений італійськими вченими аналіз рішень Касаційного Суду Італії, актуальна судова практика у справах щодо злочинних об'єднань мафіозного типу є надзвичайно багатогранною і не завжди послідовною, враховуючи складність самого феномену мафії та її специфічних ознак, а також потребу відмежування таких об'єднань від злочинних організацій загального типу.

Як зазначає Ч. Гранді, незважаючи на те, що ст. 416-bis KK тільки окреслила елементи «мафіозного методу», в результаті динамічної прецедентної практики було продемонстровано гнучкість її застосування, «що дозволило організованій злочинності мафіозного типу також стати мішенню, навіть з її подальшими трансформаціями: задумана відповідно до моделі класичної сицилійської мафії, ст. 416-bis сьогодні застосовується до будь-якого гангстерського злочинного об'єднання, навіть поза межами Південної Італії» [7, с. 22-23].

Висловлене італійським науковцем зауваження, що гнучкість застосування відповідних норм може викликати певні занепокоєння щодо належного забезпечення правової визначеності та законності у кримінальному провадженні, певною мірою кореспондує порушеній на початку цієї публікації проблеми – невідповідності положень статей 255 255³ KK України вимогам ст. 7 ЄКПЛ, при недостатності та неузгодженості практики судів України у кримінальних справах щодо цих норм, яка «не може усунути недоліки національного законодавства, а навпаки – лише поглиблює їх» [4, с. 209]. Втім, як уявляється, відсутність наразі достатньої напрацьованої судової практики щодо діяльності, пов'язаної зі встановленням та поширенням злочинного впливу, не повинна

ставити під сумнів концептуальну основу положень тих статей КК України, які встановлюють кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом. Своєю чергою, інтерпретаційна діяльність Верховного Суду, безсумнівно, має стати відповіддю на ключові проблеми їх застосування задля більш ефективної протидії діяльності стійких злочинних об'єднань та поширенню злочинного впливу з боку кримінальних авторитетів.

Запропонована законопроектом 11277 відмова від криміналізації діянь, передбачених ч. 5 ст. 255, статтями 255¹, 255², 255³ КК України, знову поставить (може поставити) питання про відсутність належних інструментів правового реагування на відповідні прояви суспільно небезпечної поведінки. Тут варто солідаризуватися з А.А. Вознюком у тому, що необхідність криміналізації злочинного впливу певною мірою обумовлена недостатньою ефективністю кримінально-правового впливу на найбільш небезпечних представників організованої злочинності – «злочинців в законі», «наглядців», «положенців», інших кримінальних авторитетів. Новації закону надають можливість притягти до відповідальності за координацію кримінально протиправної діяльності на певній території, сприяння їй, спонукання до неї [12, с. 34].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону України про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законів щодо усунення правової невизначеності окремих складів кримінальних правопорушень. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44271> (дата звернення: 13.04.2025).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законів щодо усунення правової невизначеності окремих складів кримінальних правопорушень. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44271> (дата звернення: 13.04.2025).
3. Вознюк А.А. Актуальні питання кримінальної відповідальності учасників злочинної організації та злочинної спільноти. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка, м. Київ. 18.11.2021 р. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 51–56.
4. Нікітін А.О. «Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом»: дис... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». НАУКМА, 2024. 288 с.
5. Матвєєва Ю.І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права: дис... доктора філософії за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». НАУКМА. Київ, 2019. 220 с.
6. REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398. Approvazione del testo definitivo del Codice Penale. (030U1398). Ultimo aggiornamento all'atto pubblicato il 23/04/2025. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398> (дата звернення 13.04.2025).
7. Grandi Ciro. The contribution of Italian Case Law in defining the notion of «mafia». *La legislazione penale*. 2016. 24 p.
8. Tommaso Guerini. Antimafia e anticorruzione nell'epoca del furore punitivo. *Archivio Penale*. 2019, № 3. P. 1–40.
9. Daniela Cardamone. Criminal prevention in Italy from the “Pica Act” to the “Anti-Mafia Code”: the text of a presentation made at the European Court of Human Rights on 25 April 2016. 36 c. URL: http://www.europeanrights.eu/public/comments/bronzini1-Cardamone_Criminal_prevention_in_Italy_2.0.pdf (дата звернення: 25.04.2025).
10. Constantine Visconti. The Supreme Court judges are still dealing with the «silent mafia» in the North: they say think the same way, but it's not like that. *Diritto penale contemporaneo (DPC)*. October 5, 2015. URL: <https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/d/4186-i-giudici-di-legittimitaancora-alleprese-con-la-mafia-silente-al-nord-dicono-di-pensarla-allo-stes> (дата звернення: 29.04.2025).
11. Roberto Maria Sparagna. Metodo mafioso e C.D. Mafia silente nei più resenti approdi giurisprudenziali. *Diritto penale contemporaneo (DPC)*. 10 novembre 2015. URL: https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/upload/1447071200SPARAGNA_2015a.pdf (дата звернення: 29.04.2025).
12. Вознюк А.А. Встановлення або поширення злочинного впливу: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3(17). С. 21–39.